

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Üldkeeleteaduse osakond

Kätlin Rist

Holonüümia ja meronüümia suhe Eesti Wordnetis

Bakalaureusetöö

Juhendaja Heili Orav, Ph.D.

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Eesti Wordnet	4
2. Leksikosemantilised suhted	6
2.1. Sünonüümia	7
2.2. Hüperonüümia ja hüponüümia.....	7
2.3. Rollisuhe.....	8
2.4. Hägussuhe.....	8
2.5. Vastandus ehk opositsioon	9
2.6. Holonüümia ja meronüümia	10
3. Metoodika.....	13
4. Valimis esinenud sõnade analüüs.....	14
4.1. Vale suhe.....	14
4.2. Vale suund.....	17
4.3. Tüübi täpsustus.....	21
4.4. Küsitav.....	25
Kokkuvõte	28
Kasutatud allikad.....	29
Summary	30

Sissejuhatus

Keeletehnoloogia rakenduste jaoks on oluline, et ressursid oleksid kvaliteetsed. Keeleressursid on ka arvutilingvistika osa, mida ei tehta ainult automaatselt - alati on juures ka lingvistiline pool, mis eeldab seda, et keegi kontrollib ja vaatab üle.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida holonüümia ja meronüümia ehk osaterviku suhteid Eesti Wordnetis. Bakalaureusetöö analüüsimaterjaliks on Eesti Wordnetist võetud 2844 mõistet, millel on vaja kontrollida ja täpsustada holonüümia ja meronüümia suhte õigsust. Eesmärgi täitmiseks on vaja kontrollida mõistete omavahelisi seoseid keeletestide ja minu enda keeletaju põhjal, tehes parandus- ja täiendustepanekuid. Analüüsi tulemusena saavad *wordneti* tegijad tesaurust parandada ja täiendada.

Wordneti ülesehituses on kõige olulisemal kohal suhted erinevate sõnade ja sünonüümsete sõnahulkade vahel, mis annab võimaluse kasutada korrastatud mõistelist tesaurust erinevate teadusharude sees ja vahel. Suhete korrastamine erinevate mõistete vahel annab head võimalused infootsingu ja masintõlke edendamiseks ning kasutamiseks, seega on *wordnet* eriti väärtuslik keeleressurss arvutilingvistika valdkonnas.

Töö koosneb neljast peatükist. Esimeses osas on teoreetiline ülevaade Eesti Wordnetist ning teine peatükk tutvustab täpsemalt Eesti Wordnetis esinevaid leksikosemantilisi suhteid. Kolmandas osas antakse ülevaade analüüsi meetoditest. Neljandas peatükis on töösse valitud andmekogu holonüümia ja meronüümia suhete kontroll, tulemuste analüüs ja kokkuvõte.

1. Eesti Wordnet

Eesti Wordnet on eestikeelne leksikosemantiline andmebaas, mille loomist alustati aastal 1995 Tartu Ülikoolis, Princetoni Wordneti¹ ja EuroWordNeti² põhimõtteid järgides.

Eesti Wordnet sisaldab 2019. aasta maikuu seisuga 87093 mõistet, millel on 243999 semantilist suhet. Tesaurususes esindatud sõnaliigid on substantiivid, verbid, adjektiivid ja adverbid, mis on täis- ja lähisünonüümia suhte abil koondatud sünonüümihulkadesse (sünohulkadesse). Sünohulk on tähenduslik üksus, mis koosneb kõigist ühte ja sama mõistet väljendavatest sõnadest või sõnaühenditest. Sünohulgad on ühendatud viidetega, mis vastavad mõistete vahelistele semantilistele ja leksikaalsetele suhetele. (Orav jt. 2014: 173) Sünohulgas võib olla ka väljendeid, näiteks ühendverbid. Sünohulkade vahel on määratletud semantilised suhted, mis peaksid paremini ühe mõiste tähenduse avamisele kaasa aitama. (Orav jt. 2014: 179)

Kokku on Eesti Wordnetis 51 semantilise suhte tüüpi, kuhu kuuluvad veel põhitüüpide alltüübid (Orav jt. 2014: 177). Tähtsamad suhted *wordnetis* on suhted, mis esilduvad hierarhia sees – sünonüümia, ülem-alamõiste ehk hüperonüümia-hüponüümia, osaterviku suhe ehk meronüümia-holonüümia ja suhted, mis esilduvad hierarhiate vahel ning näitavad mõiste lisafunktsiooni - antonüümisuhe, põhjus- ja rollisuhted ja hägussuhe. Suhetest antakse põhjalikum ülevaade allpool.

Väga oluline on tagada Eesti Wordneti andmebaasis semantiliste suhete süsteemsus. (Orav jt. 2014: 172) *Wordneti* koostajad puutuvad tihti kokku nii mõistete tähendusliku hägususe ja ebamäärasusega kui ka neid omavahel ühendavate leksikosemantiliste suhete hägususega. Loomuliku keele olemust iseloomustavadki ähmased piirid tähenduste vahel ja semantiliste suhete määramise keerukus, kuid oluline on neid suhteid andmebaasis esitamise jaoks võimalikult hästi korrastada. (Orav jt. 2014: 173) Semantiliste suhete

¹ Princetoni Wordneti koduleht: <https://wordnet.princeton.edu/>

² EuroWordNeti koduleht: <http://projects.illc.uva.nl/EuroWordNet/>

kontrollimiseks ja kindlakstegemiseks kasutatakse testlauseid³, mis aitavad saavutada *wordneti* ühtlase taseme (Orav jt. 2014: 172).

Eesti Wordnetti koostatakse seda pidevalt käsitsi täiendades, arvestades sealjuures eesti keele eripäradega. Andmebaasi täiendatakse nii korpusloendite abil, süvitsi mõne valdkonna sõnavaraga kui ka automaatselt ja-tegijanimede ja mine-tegevusnimedega. (Orav jt. 2014: 174)

Eesti Wordneti kõrval on olemas ka Eesti keele assotsiatsioonisõnastik⁴, mis erineb *wordnetist* selle poolest, et sõnastiku koostamisse kaasati suur hulk eesti keele kõnelejaid, kes andsid sõnaraamatu koostajatele ainest teatud sõnaga seotud erinevatest assotsiatsioonidest. Kuna Eesti Wordnetti koostavad vaid mõned keeleteadlased, kellel pole suurt hulka inimesi nende intuitsiooni toetamas, siis võib tesaurusel teiste kasutajate keeleintuitsiooni jaoks leiduda vigu või ebatäpsusi.

³ Leksikaalse semantika teoorias on testlausetega kõige rohkem tegelenud D. A. Cruse raamatus „Lexical Semantics“.

⁴ <http://www.eki.ee/~ene/kodanikuteadus/assotsiatsioonid.html>

2. Leksikosemantilised suhted

Leksikosemantilised suhted jagunevad paradigmaatilisteks ja süntagmaatilisteks suheteks. Paradigmaatilised suhted on näiteks käesolevas töös uuritud holonüümia ja meronüümia, ning veel sünonüümia, hüperonüümia ja hüponüümia, rollisuhe, vastandus ja hägussuhe. Süntagmaatilised suhted on näiteks kollokatsioonid ja idioomid. Paradigmaatilised suhted moodustavad strukturalistliku käsitluse järgi sõnavara süsteemi, mis vastupidiselt süntagmaatilistele suhetele pole kõnes otseselt nähtaval. (Pajusalu 2009: 131)

Paradigmaatilised suhted saab liigitada hierarhilisteks ja tasandilisteks. Hierarhiasuhe kehtib kahe omavahel seotud tähenduse vahel, millest üks on üldisem ja teine madalam tähendus. Nendeks on osa-terviku suhe ja liigisuhe. Hierarhilised suhted on ühed olulisemad leksikosemantilised suhted *wordnetis*, mis võimaldavad (Orav jt. 2014: 181):

1. infot struktureerida;
2. arvutiprogrammidel ära tunda üldisema mõiste ja sealt liikuda täpsemate alammõistete juurde;
3. arvutisõnastikes andmeid paremini töödelda.

Tasandilised suhted on vastandus ehk opositsioon, proportsioonisarjad ja sünonüümia. (Pajusalu 2009: 134-135) Proportsioonisari on tähendusrühm, mis põhineb analoogilistel omavahelistel semantilistel suhetel. Proportsiooni moodustatakse tavaliselt neljast omavahel sarnases seoses olevast sõnast, näiteks *mees, naine, poiss* ja *tüdruk*. Proportsiooni saab moodustada ka paronüümidest ehk sama tüve tuletistest, näiteks *sõitma, sõitja, sõitmine* ja *sõit*. (Pajusalu 2009: 150-151) Sünonüümiat ja vastandust ning teisi leksikosemantilisi suhteid on lähemalt kirjeldatud allpool.

2.1. Sünonüümia

Sünonüümia ehk samatähenduslikkus on leksikaalne suhe, mis põhineb sõnade tähenduste sarnasusel. Sünonüümia võib olla lähedasem ja kaugem. Renate Pajusalu eristab omavahel täissünonüümiaid ja lähisünonüümiaid.

Lähedasema leksikaalse suhte korral on tegemist täissünonüümiga. Täissünonüüm on keeles vähe või peaaegu polegi, sest nende tähendused peavad olema kõikides kontekstides identsed ja need sõnad omavahel vahetatavad. Tihti kipub kahel täiesti identse tähendusega sõnal olema mingi stiililine või kollokatsiooniline erinevus ja seega ka natuke erinev tähendus. Tinglikult võiksid täissünonüümid olla murdesõnad, nagu *vend* ja *veli*, *kartul* ja *tuhlis* ning oma- ja võõrsõnad, nagu *täheteadlane* ehk *astronoom* või *keeleteadlane* ehk *lingvist*. Täissünonüümide esitamiseks kasutatakse nii kirja kui ka kõnekeeles sidesõna „ehk“.

Lähisünonüümid on R. Pajusalu järgi aga peaaegu sarnase tähendusega sõnad, mida esitavad enamasti sünonüümisõnaraamatud. Tähenduserinevused lähisünonüümide rühma sees võivad olla päris suured. Näiteks sünonüümid *jooksma*, *silkama*, *lippama*, *vudima* jne, mis kõik väljendavad sama tähendust, kuid neid kasutatakse erinevates kontekstides. Lähisünonüümide sidumiseks kasutatakse sõnu *pigem*, *või oleks ehk parem ütelda et...*, *õigemini küll*. (Pajusalu 2009: 147-148)

2.2. Hüperonüümia ja hüponüümia

Hüperonüümia ja hüponüümia on leksikaalne hierarhiasuhe kahe või enama tähenduse vahel, millega tähistatakse mõistete vahel valitsevat kõrgemat ja madalamat liigisuhet. Kõrgema astme suhe on hüperonüüm ja madalama astme suhet nimetatakse hüponüümiks. Ühel hüperonüümil võib olla palju hüponüüme. Kõige tüüpilisem hüponüümia juhtum on eluslooduse klassifikatsioon ehk taksonoomia, näiteks mõiste *loom* hüponüümid on *koduloom*, *metsloom* ja *veeloom*, millel on samuti alammõisted.

Ühe ja sama hüperonüümi all paiknevaid sama taseme hüponüüme nimetatakse kaashüponüümideks. Näiteks hüperonüümi *lind* hüponüümid *tuvi*, *vares* ja *kajakas* on omavahel kaashüponüümid. Antud näites toodud hüponüüm *tuvi* võib omakorda muutuda

hüperonüümiks mõistetele *turteltuvi, õõnestuvi, kaelustuvi ja kodutuvi*. (Pajusalu 2009: 136)

Hüponüümia ja hüperonüümia semantiline suhe avaldub nimisõnade, tegusõnade ja osaliselt ka omadussõnade vahel. Seda suhet kontrollitakse järgmise testlausega.

X on Y, aga Y pole ainult X.

Kass on loom, aga loom pole ainult kass. Auto on sõiduvahend, aga sõiduvahend pole ainult auto. (Orav jt. 2014: 181)

2.3. Rollisuhe

Rollisuhe on Eesti Wordnetis kasutussageduselt teisel kohal. Eestikeelse andmebaasi jaoks võeti rollisuhe kasutusele EuroWordNeti projekti⁵ raames. Semantiline rollisuhe on suhe nimisõna ja tegusõna vahel, aga ka nimisõna ja nimisõna vahel. Rollisuhete abil on võimalik mõiste sisu sageli avada täpsemalt, kui ülemmõistet ehk hüperonüümiat kasutades. Rollisuhet saab määrata olenevalt situatsioonist agendi-, patsiendi-, koha-, instrumendi-, suuna-, viisi-, lähtekoha- ja sihtkoha suhtega. Näiteks agent suhte puhul toimub suhe ja-tegijanime ja verbi vahel (*ujuma* ja *ujuja*). Eesti Wordnetis on see suhe enamasti süstemaatiline, sest verbidest moodustatakse ja-tegijanimed. Rollisuhteid iseloomustab pööratavus. Näiteks kui mõistega *ujuma* kaasneb tegija *ujuja*, siis kehtib pöördusuhe, kus *ujuja* mängib rolli mõistes *ujuma*. (Orav jt 2014: 184-185)

2.4. Hägussuhe

Hägussuhe (*fuzzynym*) on täpsustamata suhe, mis viitab teatud semantilisele väljale, millega mõiste seotud on. Hägussuhet määratakse ka sõnaliikide vahel, näiteks ühendades kaks nimisõna, nimisõna ja omadussõna või nimisõna ja tegusõna. Eesti Wordnetis on hägussuhteid umbes 9% kõigist olemasolevatest suhetest. Eesti Wordneti koostajad on seisukohal, et pigem siduda mõisted hägussuhtena, kui jätta need sidumata, kuna neid suhteid on hiljem võimalik automaatselt parandada. Hägussuhete uurimisel avalduvad teatud tüüpi võimalikud suhted, näiteks suhe töötaja ja töökoha vahel (*arst* ja *haigla*),

⁵ <http://projects.illc.uva.nl/EuroWordNet/>

suhe tegevuse ja toimumiskoha vahel (*sport* ja *spordiväljak*), mida oleks võimalik muuta ka rollisuhteks või osa-terviku suhteks. (Orav jt 2014: 185-186)

2.5. Vastandus ehk opositsioon

Vastandsõnad on maksimaalselt sarnase ja maksimaalselt erineva tähendusega sõnad. Vastandsõnade tähendustel peab olema suur ühisosa, aga ka mingi tunnus, mille poolest on nad päris kindlasti vastandlikud, ehk maksimaalselt erineva tähendusega. (Pajusalu 2009: 141) Näiteks mõisted *kuum* ja *külm* väljendavad mõlemad temperatuuri ja on selle poolest maksimaalselt sarnased, kuid erinevad maksimaalselt temperatuuri vastandlike väärtuste poolest. Vastandused ehk opositsioonid saab jagada kolme rühma: komplementaarne vastandus, skalaarne vastandus ehk antonüümia ja suunavastandus.

Komplementaarses vastanduses olevad sõnad jagavad oma tähendusvälja kaheks selge piiriga pooleks, välistades teineteist, kuid samas eeldades teise olemasolu. Komplementaarsed vastandid vastavad skeemile *ei või jah*, näiteks *tõene või väär*. (Pajusalu 2009: 141-142)

Skalaarsed vastandid ehk antonüümid vastanduvad mingi skaala alusel, mille keskmeks on norm. Nad väljendavad mingi omaduse kahte poolust, moodustavad võrdlusastmeid ja nende tähendusväljas on enamasti rohkem sõnu (*soe* ja *külm*). (Pajusalu 2009: 143)

Suunavastanduse juurde kuulub mitu erinevat all-rühma. Antipoodid tähistavad kahe vastandliku suuna lõpp-punkte (*põhi* ja *lõuna*), reversiivid ehk tegusõnapaarid tähendavad vastupidises suunas liikumist (*tõusma* ja *langema*) ja konversiivid ehk pöördvastandid tähistavad sama situatsiooni eri vaatepunktist (*ees* ja *taga*). (Pajusalu 2009: 146)

2.6. Holonüümia ja meronüümia

Semantiliste suhete ülevaate peatüki lõpetuseks kirjeldatakse suhet, mis on siinse bakalaureusetöö tähelepanu keskpunktiks – holonüümia ja meronüümia suhe.

Holonüümia ja meronüümia korral on tegu leksikaalse hierarhilise suhtega, millega tähistatakse mõistete vahel valitsevaid osa-terviku suhteid. Holonüüm tähistab osade suhtes tervikut, samal ajal kui meronüüm tähistab terviku osa.

Loogilist meronüümiasuhet on võimalik kontrollida järgnevate testlausetega:

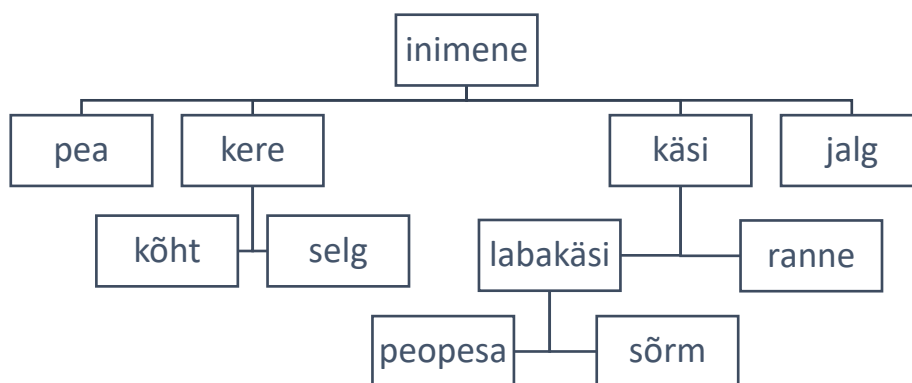
Y on X-i osa ja X-il on Y;

X koosneb Y-i(de)st ja X-il on Y(-id). (Orav jt. 2014: 183)

Osa on oma terviku suhtes määratud mingi funktsiooniga, vastupidiselt tükile, mis on ka tervikust väiksem, kuid millel pole funktsiooni (Pajusalu 2009: 139). Näiteks kui lõigata kirjutusmasin suvalisteks tükkideks, siis need tükid pole kirjutusmasina osad, sest neid ei saa kasutada, neil puudub funktsioon (Cruse 1986: 157).

Tavaliselt kasutatakse inimese kehaosi osa-terviku hierarhia prototüübina (vt. joonis 1).

Joonis 1. Inimese kehaosade hierarhia (Pajusalu 2009: 139)

Meronüümiat iseloomustab ka pööratavus. Seega saab öelda, et *käed on inimese osa, inimesel on käed ja inimene koosneb kätest, jalgadest, peast*. Keerulisemad on sellised juhud, kui kontroll-laused ei ole keelepädevuse seisukohalt loogilised. Näiteks on esimese

kontroll-lause järgi võimalik öelda, et *aju on pea osa*, kuid teine kontroll-lause satub korrektse keelekasutusega vastuollu: *peal on aju*. Selliseid suhteid nimetatakse meronüümiarnasteks suheteks. (Pajusalu 2009: 139-140)

Cruse järgi on järgnevad meronüümiarnased suhted sellised, mille puhul ei ole võimalik järjekindlat hierarhiat koostada, kuna need juhtumid ei täida ühe testlause tingimusi. Ta lisab, et neid suhteid võib siiski tingimisi käsitleda osa-terviku suhtena. Järgnevalt mõned näited.

- Riigid ja mandrid (*Prantsusmaa – Euroopa*)

Testlausele vastab:

Prantsusmaa on Euroopa osa.

Euroopa osad on Prantsusmaa, Saksamaa, Eesti jne.

Testlausega läheb vastuollu:

Euroopal on Prantsusmaa.

Kui võetakse testlauseks näiteks kohakäänded, siis on väga loogiline lause *Euroopas on Prantsusmaa*.

Samal ajal kui pealinn ja riik sobivad kontroll-lausetega:

Pealinn on riigi osa ja riigil on pealinn.

- Ajaliste entiteetide osad (*nädal – esmaspäev, jõulud – jõululaupäev*)

Esmaspäev on nädala osa.

Nädala osad on esmaspäev, teisipäev, kolmapäev jne.

Keelekasutusega on vastuolus:

Nädalal on esmaspäev.

Järgnevad meronüümiarnased suhted erinevad pärismeronüümiast selle poolest, et nende hulk pole määratud ja neil puudub kindel funktsionaalne suhe tervikuga.

- Kolleksioon või kogum ja nende osad (*mets – puud, raamatukogu – raamatud, riidekapp – riided*)

- Aine ja selle koostisosa (*mahl – marjad, jäätis – piim*)
- Aine ja selle osad (*lumi – lumehelves, vihm – vihmapiisk*) (Cruse 1986: 172-177), (Pajusalu 2009: 140)

Osa-terviku suhet on võimalik eristada viie täpsustava alltüübi kaudu. Esimene alltüüp *location* osutab osa-terviku suhtele koha ja selle laiema koha vahel, kus kitsam koht asub, näiteks *kõrbe üks osa on oaas, mereala üks osa on väin, panga üks osa on pangakontor*. Teine alltüüp *madeof* osutab asjale ja ainele, millest konkreetne asi tehtud on, näiteks *veiniklaasi üks osa on klaas, paberi üks osa on puit*. Kolmas alltüüp *member* täpsustab suhet hulga ja hulka kuuluvate liikmete vahel, näiteks *laevastiku liige on laev, orkestri liige on viiulimängija, õppenõukogu liige on õpetaja*. Järgmine täpsustav osa-terviku suhe Eesti Wordnetis on *portion*, mis osutab portsjonile ja tervikule, millest on eraldatud üks annus, näiteks *leiva üks annus on leivaviil, joogi üks annus on lonks*. Viimane suhtetüüp *part* osutab tervikusse kuuluvale osale, näiteks *auto osa on tahavaatepeegel, käe osa on sõrm, muna osa on munakoor*.

Nagu juba eelnevalt mainitud, on meronüümia ja holonüümia suhted omavahel pööratavad. Samuti on pööratavad ka osa-terviku suhte viis alltüüpi: *has_holo_location* ja *has_mero_location*, *has_holo_madeof* ja *has_mero_madeof*, *has_holo_member* ja *has_mero_member*, *has_holo_portion* ja *has_mero_portion*, *has_holo_part* ja *has_mero_part*. (Climent jt. 1996: 34-45) Näiteks ülikoolilinna *üks osa on ülikool* ja *ülikool on osa ülikoolilinnast*.

Selle suhte alaliikide paljusus võib juba viidata sellele, et inimese mentaalses leksikonis ei pruugi suhete omavahelised piirid olla selged ja ühtmoodi mõistetavad. Tekivad küsimused nagu: kas *portion* suhet võib määratleda ka abstraktsete mõistete puhul? Kas EstWNI kodulehel toodud näide – mõtetegevuse üks annus on mõte – on sobilik? Või saab *portion* suhtega määratleda ennekõike ainehulkade osi?

Konkreetse EstWNIst võetud keelematerjali juurde liikudes tekib probleeme veelgi, mida ka järgnevalt analüüsitakse.

3. Metoodika

Töö eesmärk on kontrollida ja täpsustada holonüümia ja meronüümia suhteid Eesti Wordnetist võetud sõnavaravalimis ning teha parandusettepanekuid sõnavaravalimis esinevate ebatäpsuste korrigeerimiseks. Ühelt poolt kontrollitakse keeletestide põhjal, kas holonüümia ja meronüümia suhted on õiged või valed, teiselt poolt põhineb analüüs autori keeleintuitsioonil. Analüüsitav sõnavara on võetud Eesti Wordnetist. Valimis oli 2844 osa-terviku suhet väljendavat mõistet, millest on siinse töö jaoks kontrollitud 2250 mõistet. Tervet valimit⁶ on võimalik näha laadides selle Google Drive'ist alla.

Iga valimis esinenud mõiste puhul on keeletestide põhjal täpsustatud mõiste tüüpi ja parandatud suunda meronüümist holonüümiks ja vastupidi. Valed või küsitavad osa-terviku suhet käsitlevad mõisted viidi esialgu eraldi tabelisse, et neid täpsustada ja parandada.

Valimis esinenud mõistete täpsustamiseks, osa-terviku suhete parandamiseks ja suuna muutmiseks meronüümist holonüümiks ja vastupidi on kasutatud mitmesuguseid allikaid.

Kuna valim sisaldas kõikvõimalikke erialaspetsiifilisi sõnu arstiteaduse, majanduse, tehnika, laevanduse, keemia, sõjanduse, jahinduse, mesinduse jne valdkonnast, siis on terminite täpsustamiseks ja sõnatähenduste kontrollimiseks kasutatud erinevaid internetipõhiseid ja paber kandjal sõnaraamatuid, näiteks Eesti õigekeelsussõnaraamat, Eesti keele seletav sõnaraamat, Mereviki, Eesti Entsüklopeedia, Meditsiinisõnastik.

⁶ Valimi link: <https://drive.google.com/file/d/1BtrfOEglu0kfjukcHakZkbHcF8qyvVVR/view?usp=sharing>

4. Valimis esinenud sõnade analüüs

Selles peatükis on analüüsitud esiteks valimis esinenud täiesti valesid holonüümia ja meronüümia suhteid. Teiseks suhteid, millel on vale suund. Kolmandaks on mõisted, kus on võimalik täpsustada spetsiifilisemat suhete tüüpi – koha- (*has mero location*), liikme- (*has mero member*), materjali- (*has mero madeof*), portsjoni- (*has mero portion*) ja osasuhet (*has mero part*). Neljandas alapeatükis on antud selgitus ja võimaluse korral parandusettepanek valimist leitud küsitavatele suhetele.

Eesti Wordneti eesmärk on avada mõistete vahelisi tüüpilisi seoseid ja tähendusi. Teatavasti käib erinevate mõistetega kaasas palju ebaregulaarsusi ja mõnel sõnal võib teatud kontekstis olla väga spetsiifiline tähendus. Mida abstraktsemad mõisted on, seda keerulisem on holonüümiat ja meronüümiat rakendada. Analüüsimisel on lähtutud sellest, et sõnastik peaks sisaldama tüüpjuhtusid. Siinses töös ei anta valmis vastust, vaid tehakse ettepanekuid. Probleemsed mõisted on alljärgnevalt ära toodud, kuid kuna neid juhtumeid oli üsna palju, siis on probleemi olemuse illustreerimiseks kommenteeritud vaid mõningate mõistete vahelist holonüümia suhet.

4.1. Vale suhe

Esiteks analüüsitakse mõisteid, millel on osa-terviku suhe autori arvates täiesti valesti määratud.

meronüüm juhtpliiats, interaktiivne pliiats

holonüüm tahvel

Valimis olev suhe, kus meronüümiks on juhtpliiats ja interaktiivne pliiats ning holonüümiks tahvel, on sisu poolest vale, sest kõige tüüpilisem mõte tahvliga seoses on koolitahvel, millele kirjutatakse kriidiga. Juhtpliiats ja interaktiivne pliiats eeldavad kaasaegsemat tahvli mõistet. Selleks tuleb täpsustada mõistet tahvel sõnadega interaktiivne tahvel, puutetahvel või *SMART*-tahvel.

meronüüm hobuse peakott_1

holonüüm hobu_1, hobune_1, koduhobune_1, suksu_1

Valimis olev suhe, kus meronüümiks on hobuse peakott ning holonüümiks hobune, on vale, sest hobuse osad on lakk, jalad, kabjad, pea, saba jne. Hobuse peakott ei sobi hobuse meronüümiks, kuna see ei ole tüüpiline osa-terviku juhtum, vaid väljendab hägussuhet.

meronüüm tampoon_1 topp_1

holonüüm arstiteadus_1

Arstiteadus uurib elusorganismide haigusi ja ravimist, näiteks neuroloogia, kardioloogia, reumatoloogia jne. Tampoon ja topp pole teaduse jaoks olulised, need kuuluvad pigem arstitarvete hulka ja seega on tegemist hägussuhtega.

meronüüm asteenia_1, jõuetus_2, närbus_1, nõrkus_3

holonüüm turvaauk_1, turvadeфекt_1

Need mõisted ei oma tähenduse poolest omavahel mingit seost. Asteenia kuulub arstiteaduse valdkonda, sest tähendab psüühilise, kehalise ja emotsionaalse energia vaegust (EstWn) ning turvaauk⁷ kuulub infotehnoloogia valdkonda, kuna tähendab tehtud viga, tegematajätu või tähelepanematust, mis võimaldab kaitsemehhanismidest mööduda või neid blokeerida.

meronüüm hall_2, saal_1

holonüüm lasteaed_2

Hall ja saal ei ole piisavalt tüüpilised lasteaia osad, et seda suhtena välja tuua. Lasteaia tähendust avab rohkem lasterühm, rühmatuba.

meronüüm joovikas_1, sinikas_1

holonüüm sinikas_2, verevalum_1

Sinikas marjana ja sinikas verevalumina ei oma mingit seost. Ilmselt on tahetud lisada holonüümiks sinikapõõsas. Verevalum, rahvakeeles sinikas, on meditsiinitermin.

⁷ <http://eki.ee/dict/its/index.cgi?Q=3662&F=num&C10=1>

meronüüm mootorpaat_1**holonüüm akvaplaan_1****meronüüm kaater_1****holonüüm akvaplaan_1**

Akvaplaan on mootorpaadi või kaatri järel veetav orgaanilisest klaasist kupli ja tüüridega seade sukeldujale (VSL). Seega saab akvaplaani vajadusel mootorpaadi või kaatri külge kinnitada, kuid see ei ole mootorpaadi või kaatri osa.

meronüüm karvake_1, uit_1**holonüüm hing_1, hingeline_1, indiviid_1, inimene_1, inimhing_2, inimolend_1, isik_1, persoon_1**

Paremini sobiks holonüümiks nahk, kuna inimese ja karvakese seos ei ole niivõrd tüüpiline

meronüüm vahehammasratas_1**holonüüm käigukang_1, käigukast_1**

Vahehammasratas on käigukasti osa, mitte käigukangi osa. Käigukang ja käigukast ei ole sama tähendusega objektid. Käigukang on nõ. juhthoob, mille abil saab käigukastis käike vahetada. Sellised juhul peaks olema kaks erinevat sünohulka. Esimene, et vahehammasratas on käigukasti osa ja teine, et käigukang on käigukasti osa.

meronüüm hügieenitarbed_1, hügieenitarve_1**holonüüm lasteaed_2**

Lasteaed ei seostu esmalt hügieenitarvetega, kuna lasteaed ja hügieenitarbed on omavahel hägussuhtes. Holonüümiks sobiks paremini lasteaiatarbed.

meronüüm käärid_1**holonüüm lasteaiatarbed_1**

Kuna käärid võivad olla ka aiakäärid, köögikäärid, juukseäärid jne, siis täpsustaksin meronüümi mõistega lastekäärid, mis on ümara otsaga ja sobivad lastele lasteaias kasutamiseks. Mõiste lastekäärid peaks ka Eesti Wordnetti lisama.

meronüüm noormees_1, nooruk_1, poika_1

holonüüm jõulupukk_1, näärisokk_1

Ei ole sisu poolest loogiline, et noormees on jõulupuki osa. Kuna noormees ise on näärisokuks riietunud, siis ei saa osa-terviku suhet sellisel juhul kasutada, pigem hängussuhe. Jõulupuki ja näärisoku meronüümideks sobiksid: soku pea, sarved, viht, pahupidi kasukas jne.

meronüüm juura_2

holonüüm geoloogiline protsess_1

Juura on ajastu, mille vältel toimunud geoloogilise protsessi tulemusena tekkis ladestu ehk kindel geoloogiline kiht. Ei saa öelda, et geoloogilise protsessi osa on ajastu. Juura puhul sobib holonüümiks geoloogiline ajastu (ENE). Sellised ajastud on veel Kambrium ja Neogeen. Geoloogilise protsessi meronüümideks on näiteks mere taganemine, põhjavee liikumine jne.

4.2. Vale suund

Järgnevalt analüüsitakse mõisteid, millel on vale suund, ehk meronüüm peaks tegelikult olema holonüüm ja holonüüm meronüüm. Kõige rohkem esines valimis just taolisi vigu. Sellised vead võivad tekkida, kui sisestaja saab sõnade tähendusest valesti aru või kui töövahend, millega mõisteid sisestatakse, ei näita suunda selgelt.

meronüüm aurik, aurulaev; holonüüm aurujõuseade – aurujõuseade on auriku osa ja aurikul on aurujõuseade

meronüüm jahikere_1; holonüüm ahter_1 – ahter on jahikere osa ja jahikerel on ahter

meronüüm pärm_2, pärmseen_1, sahharomütseet_1; holonüüm pärmijuuretis_1 – vastupidi, kuna pärmijuuretis on üks pärmisaadustest, nagu ka küpsetuspärm, kuivpärm, õllepärm jt.

meronüüm jahitrofee_1; holonüüm kibunapärg_1 – jahitrofee on laiem mõiste. Jahitrofeed võivad olla kibunapärg, topis, kihvad, sarved jne.

meronüüm elamisviis_1, elukorraldus_2, elulaad_1, elustiil_1, eluviis_1; holonüüm feng shui_1 – elamisviis on laiem mõiste

meronüüm endokriinne süsteem_1, sisesekretsioonisüsteem_1; holonüüm nääre_1 – nääre on endokriinse süsteemi osa ja endokriinne süsteem koosneb näärmetest

meronüüm eelkaitsmine_1; holonüüm dissertatsioon_1, väitekiri_1 – dissertatsioon on eelkaitsmise osa

meronüüm tarbeaed_1; holonüüm köögiviljaaed_1 – laiem mõiste on tarbeaed, kuna tarbeaed võib olla nii köögiviljaaed, puuviljaaed, marjaaed jne

meronüüm kimm_2; holonüüm kimmikiil_1 – kimmikiil on kimmi osa ja kimmil on kimmikiil

meronüüm puitlaev_1; holonüüm karneering_1, karner_1 – karneering on puitlaeva osa ja puitlaeval on karneering

meronüüm puitlaev_1; holonüüm plangutis_1, plangutus_1 – plangutis on puitlaeva osa ja puitlaeval on plangutis

meronüüm magnetkompass_1; holonüüm magnetnõel_1 – magnetnõel on magnetkompassi osa ja magnetkompassil on magnetnõel

meronüüm taevaatlas_1; holonüüm taevakaart_1, tähekaart_1 – atlas on kaartide kogum, taevakaart on taevaatlase osa

meronüüm jääatlas_1; holonüüm jääkaart_1 – atlas on kaartide kogum, jääkaart on jääatlase osa

meronüüm bermuudapurjestus_1; holonüüm bermuudapuri_1 – (vt. valimist purjestus, kõigil vale suund, sest purjestus on purjede kogum) bermuudapuri on bermuudapurjestuse osa

meronüüm purikelk_1; holonüüm puri_1, seil_1 – puri on purikelgu osa ja purikelgul on puri

meronüüm raapurjekas_1; holonüüm raapuri_1, raaseil_1 – raapuri on raapurjeka osa ja raapurjekal on raapuri

meronüüm jahikere_1; holonüüm jahinahk_1 / holonüüm kesklaev_1 / holonüüm käil_1, keul_1, laevanina_1, vöör_1/ holonüüm ahter_1 – jahikere osad on jahinahk, kesklaev, käil, ahter jne

meronüüm pandurpaat_1; holonüüm pandur_1, sump_1 – pandur on pandurpaadi osa ja pandurpaadil on pandur

meronüüm laevakere_1; holonüüm jäämurdevöör_1/ holonüüm kesklaev_1/ holonüüm brakett_1/ holonüüm käil_1, keul_1, laevanina_1, vöör_1/ holonüüm ahter_1 – laevakere osad on jäämurdevöör, kesklaev, brakett, käil ja ahter

meronüüm tulpsoolak_1; holonüüm soolabrikett_1 – soolabrikett kinnitatakse tulpsoolaku külge, seega soolabrikett on tulpsoolaku osa ja tulpsoolakul on soolabrikett

meronüüm söödasõim_1; holonüüm soolak_2 – soolak asub söödasõimes, seega soolak on söödasõime osa ja söödasõimel on soolak

meronüüm püssilaad; holonüüm laenokk_1/ holonüüm laesäär_1/ holonüüm esilaad_1 – püssilaadi osad on laenokk, laesäär ja esilaad.

meronüüm jahipüss_1; holonüüm sihtlatt/ holonüüm põsepadi/ holonüüm püssilaad/ holonüüm sneller/ holonüüm pudellukk/ holonüüm branditoruke_1/ holonüüm dioptriline sihik_1/ holonüüm kestaheitja_1/ holonüüm kollimaatorsihik_1/ holonüüm nõelpadrund_1 – vale suund, need on kõik jahipüssi osad

meronüüm Brüsseli pitsid_1; holonüüm niplis_1 – niplis on Brüsseli pitside osa

meronüüm unearter_1, karootis_1; holonüüm silmaarter_1 – silmaarter on unearteri haru, seega on unearteri osa

meronüüm jõgi_1; holonüüm jõesäng_1, nõva_1, säng_2, voolusäng_1 – jõe sügavaim osa on jõesäng, seega jõesäng on jõe osa ja jõel on jõesäng

meronüüm puri_1, seil_1; holonüüm jaktaak_1 - jaktaak (millega purje kinnitatakse) on purje osa ja purjel on jaktaak

meronüüm toru_1, torustik_1; holonüüm klinkett_1 - klinkett (sulgseadis mis reguleerib torus voolava vedeliku hulka) on toru osa ja torul on klinkett

meronüüm kompass_1; holonüüm kaarekodarik_1, kompassikaart_1 – kaarekodarik on kompassi osa ja kompassil on kaarekodarik

meronüüm reeling_1; holonüüm kiip_2 – kiip on reelingu osa ja reelingul on kiip.

meronüüm piirikaitse_1 piirivalve_1; holonüüm piirivalveamet_1 – piirivalveamet on piirivalve osa

meronüüm nina_1; holonüüm ninakoobas_1, ninaõõs_1 – ninakoobas ja ninaõõs on nina osad

meronüüm kalapaat_1; holonüüm külgvitsad_1, ripsvitsad_1, siivitsad_1 – külgvitsad, ripsvitsad, siivitsad on kalapaadi osad, kalapaadil on külgvitsad, ripsvitsad, siivitsad

meronüüm alus_3, laev_1; holonüüm käsirool_1 – käsirool on laeva osa, laeval on käsirool

meronüüm purjek_1; holonüüm käilakuju_1 / holonüüm kraanpalk_1 – käilakuju on purjeka osa ja purjekal on käilakuju. Kraanpalk on purjeka osa ja purjekal on kraanpalk. Purjekas koosneb käilakujust, kraanpalgist jne

meronüüm tõu_1, tross_1, vaier_1/ meronüüm kardeel_1, kee_2; holonüüm kaabelgarn_1 – kaabelgarn on trossi või kardeeli koostisosa

meronüüm kattelakk_1, lakk_4; holonüüm kopaal_1 – kopaal on üks kattelaki liik

meronüüm ilm_1, ilmastikunähtus_1; holonüüm ilmamärgid_1 – ilmamärgid on ilma osa ja ilmal on ilmamärgid

meronüüm lülisammas_1; holonüüm kaelalüli_1 – kaelalüli on lülisamba osa ja lülisambal on kaelalüli

meronüüm miinipaati_1; holonüüm torpedo_1 – torpedo on miinipaadi osa, miinipaadil on torpedo

meronüüm ahtri_1; holonüüm ahtertäav_1 – ahtertäav paikneb ahtri alaosas, seega ahtertäav on ahtri osa ja ahtril on ahtertäav

meronüüm ahtri_1; holonüüm ahtri_1 – ahtri_1 on ahtertäavi osa ja kasutatakse panipaigana, seega ahtri_1 on ahtri osa ja ahtril on ahtri_1

meronüüm tetrastüül_1; holonüüm kolonn_2, sammas_1, tugisammas_1 – sammas on tetrastüülil ehk antiiktempli osa ja tetrastüülil on sammas

meronüüm jääõhkuja_1, jäämurdja_1; holonüüm jäämurdevöör_1 – jäämurdevöör on jäämurdja osa, jäämurdjal on jäämurdevöör

meronüüm kopro_1, majajas_1, piiper_1; holonüüm kopranõre_1 – kopranõre on kopra sabajuure eritis, seega kopra osa

meronüüm jahimajandus_1, jahindus_1; holonüüm jahiselts_1 – jahimajandus, jaht on üldine tegevusala

meronüüm feodalism_1, läänindus_1; holonüüm kümnis_1 – kümnis on feodalismi osa

meronüüm etaandihape_1, oblikhape_1; holonüüm oksalaat_1 – oksalaat on oblikhappe sool, seega happe osa

meronüüm otsaju_2; holonüüm juttkeha_1 – juttkeha on otsaju osa

4.3. Tüübi täpsustus

Järgnevalt on meronüümia ja holonüümia suhtele lisatud täpsustav suhtetüüp. Esimeses rühmas on suhted, millele on lisatud *has_member* ehk *on liige*.

meronüüm õpetaja_abi; holonüüm abipersonal – *has_member* õpetaja_abi on abipersonali liige

meronüüm riskilaps; holonüüm riskirühm – *has_member* riskilaps on riskirühma üks liige.

meronüüm päevnik_1; holonüüm allüksus_2 – *has_member* päevnik on allüksuse liige

meronüüm ergutaja_2, kaasaelaja_1; holonüüm spordipublik_1 – *has_member* spordipubliku liige on ergutaja

meronüüm linnasekretär_1; holonüüm linnanõukogu_1 – *has_member* linnasekretär on linnanõukogu liige

meronüüm ühinglane_1; holonüüm ühing_1 – *has_member* ühinglane on ühingu liige

meronüüm majandusjuhataja_1; holonüüm administratiivpersonal_1 – *has_member* majandusjuhataja on administratiivpersonali liige

meronüüm õppealajuhataja_1; holonüüm administratiivpersonal_1 – *has_member* õppealajuhataja on administratiivpersonali liige

meronüüm lasteaia direktor_1; holonüüm administratiivpersonal_1 – *has_member* lasteaia direktor on administratiivpersonali liige

meronüüm abiõpetaja_1; holonüüm abipersonal_2 – *has_member* abiõpetaja on abipersonal liige

meronüüm migrant_1; holonüüm koloonia_5 – *has_member* migrant on koloonia liige

meronüüm majahoidja_1; holonüüm abipersonal_2 – *has_member* majahoidja on abipersonali liige

meronüüm perenaine_2/ meronüüm peremees_1; holonüüm pererahvas_1 – *has_member*

meronüüm koristaja_1; holonüüm abipersonal_2 – *has_member*

meronüüm kokk_1; holonüüm abipersonal_2 – *has_member*

meronüüm direktor_1; holonüüm õppenõukogu_1 – *has_member* direktor on õppenõukogu liige

meronüüm õpetaja_1; holonüüm õppenõukogu_1 – *has_member* õpetaja on õppenõukogu liige

meronüüm artillerist_1, kanoniir_1, suurtükimees_1, suurtükiväelane_1; holonüüm artilleeria_1, suurtükivägi_1 – *has_member*

Järgmises rühmas on kontrolli käigus leitud suhted, millele saab lisada *has_location* ehk üks väiksem koht, mis asub suuremas kohas.

meronüüm bassein_1; holonüüm ujula_1 – *has_location* üks osa kohast ujula on bassein

meronüüm vajuk_1; holonüüm estraad_1, lava_4 – *has_location* vajuk on osa kohast estraad/lava

meronüüm rühmaruum_1; holonüüm lasteaed_2 – *has_location* rühmaruum on koht lasteaias

meronüüm pangakontor_1; holonüüm pank_2 – *has_location* pangakontor on osa kohast pank

meronüüm ülikool_1; holonüüm ülikoolilinn_1 – *has_location* ülikool on osa kohast ülikoolilinn

meronüüm väin_1; holonüüm mereala_1 – *has_location* väin on koht merealas

Järgnevatele mõistetele lisati analüüsi käigus täpsustav suhtetüüp *has_portion*, *has_member* ja *has_part*. Nendel kolmel suhtetüübil on piirid tihtilugu hägusemad ja nende suhtes esines analüüsi käigus rohkem mitmeti mõistmist kui koha (*location*) ja liikme (*member*) puhul. Mõisteid alltüüpidesse jagades peab konkreetne juhtum olema väga loogiline ja kergesti tuletatav.

Tervik ja portsjon peavad koosnema samast substantsist. Kui eraldada tervikust portsjon, siis peab ka portsjonil olema mingi tähendus või kogus, mis võib, aga pea olema täpselt mõõtühikutega määratletud. Praeguses kontekstis on portsjoni eesmärk see, et saaks ettekujutuse antud osa kohta. Wordneti kodulehel on terviku ja portsjoni suhet selgitavaks näiteks *mõte on mõttetegevuse üks annus*. Mõte ei ole täpselt mõõdetav, ometi on mõte ettekujuteldav suurus. Mõttetegevus koosneb enamasti mitmest mõttest, millest üks mõte võibki olla portsjon. Portsjon koosneb samast aineist, millest koosneb ka tervik, näiteks kui valada veepudelist üks klaasitäis vett, siis on see portsjon sama koostisega, mis algaine. Samuti on leivakäär portsjon leivast.

meronüüm leivakäär_1; holonüüm leib_1 – has_portion

Madeof võib kasutada, kui ese on tehtud mingisugusest materjalist ja materjal on eseme üks alg- ja/või ainukomponent. Kui algsadana olevad ained kokku segada, näiteks suhkur ja vesi, siis moodustub uus aine- suhkruvesi, kus suhkur on vees lahustunud ja osadeks seda enam võtta ei saa. Seega sobib taoliste mõistete puhul lisada *has_madeof*.

meronüüm suhkur_1; holonüüm suhkruvesi_1 – has_madeof

Suhkruvee üks osa on suhkur. Suhkruvesi on tehtud suhkrust ja veest.

meronüüm muna_2; holonüüm munavõi_1 – has_madeof

Munavõi üks osa on muna ja munavõi on tehtud munast.

meronüüm supivesi_1; holonüüm supp_1 – has_madeof

Supivesi pole ühemõtteliselt mõistetav, supi sees olev vedelik ei ole enam vesi vaid leem või puljong. Supivesi on sel juhul, kui keedetakse vett supi jaoks.

meronüüm kohvivesi_1; holonüüm kohv_1 – has_madeof

Osa (*part*) on oma terviku suhtes mingi kindel komponent või detail, mida saab tervikust eraldada. Näiteks saab auto jagada osadeks, nagu istmed, autoaku, autorool jne. Valimist leitud suhe, kus tervik on kohv ja tema osa on kohvivesi, ei saa enam kohvilt kui valmis joogilt vett eraldada. Võib öelda, et kohv on tehtud algsadest, nagu vesi ja kohvpuru jne.

meronüüm täidis_4; holonüüm toffee_1 – has_part

Toffee üks osa on täidis, sest toffee koosneb osadest nagu täidis, karamell, šokolaad.

meronüüm kasekoor_1; holonüüm kask_1 – has_part

Kase osa on kasekoor.

4.4. Küsitav

Järgnevalt analüüsitakse mõisteid, mis ei ole tüüpilised, millele on keeruline leida õiget, rahuldavat seletust ning mille omavaheline suhe on küsitav.

meronüüm au_2

holonüüm eetika_1

Isik, tegevus või nähtus võivad olla austusväärsed, aga nad pole eetika kategooriad.

meronüüm proviisiladu_1

holonüüm alus_3, laev_1

Proviisiladu on vananenud mõiste, tänapäeval öeldakse proviandiladu.

meronüüm gürokompas_1

holonüüm güroasimuut_1

Wordnetis puudub gürokompassi ja güroasimuudi kohta seletus. Mõistete kohta teabe uurimisel jõuti järeldusele, et gürokompas ja güroasimuut on mõlemad güroskoopseadmed⁸ ning nad ei ole omavahel osa-terviku suhtes. Gürokompassi kasutatakse laeva kursi määramiseks ja güroasimuut hoiab alal asimuudi suunda. Täpsema seletuse saamiseks tuleks pöörduda merendusspetsialisti poole.

meronüüm gürokompas_1

vurrkompas_1; holonüüm gürosfäär_1

Wordnetis puudub gürokompassi ja gürosfääri kohta seletus. Gürosfäär⁹ on gürokompaside tundlik element (hermeetiline valgevasest kera), mis hõljub

⁸ <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/174564>

⁹ <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/174563>

emakompassis asuvas vedelikuga täidetud anumal. Seega on gürokompas holonüüm ja gürosfäär meronüüm. Gürosfäär on gürokompassi osa. Gürokompasil on gürosfäär.

meronüüm lamburikirjandus_1 pastoraalkirjandus_1

holonüüm põnevuskirjandus_1

14.- 18. sajandil võis lamburikirjandus olla küll põnevuskirjandus, kuna tolleaegne lugeja ootas põnevusega suudlust, mis oli sel ajal ennekuulmatu sündmus. Tänapäeval enam ei ütleks, et lamburikirjandus, kus käsitletakse karjaste idüllilisi armusuhteid, on põnevust taotlev kirjandus, vaid pigem romantiline kirjandus.

meronüüm tselluloos_2

holonüüm tselluloos_2

Valimis on mõlemale sõnale pandud sama tähenduse aste 2, aga nendel on erinev seletus. Tselluloosil on aga ainult üks tähendus, mis on taimekiududest saadav tehniline kiudaine, mida kasutatakse peamiselt paberi tootmiseks (EKSS). Teist tähendust, tselluloosi nitraat, mis sisaldab kuni 12% lämmastikku, ei nimetata tselluloosiks, vaid kolloksüliiniks, millest toodetakse lõhkeaineid (EE). Seega peaks tselluloos olema ülemmõiste ja kolloksüliin alammõiste.

meronüüm dekoor_1

holonüüm Kolgata-grupp_2

Probleem seisneb selles, et Kolgata-grupil on Eesti Wordnetis kaks tähendust. Kolgata-grupil on aga ainult üks ja kindel tähendus. Kui Kolgata-grupp jagada kaheks, ehk anda kaks tähendust, siis tekib tesaurususes asjatu segadus. Kolgata-grupp, kui kunstiteos, kirjutatakse suure tähega ja viitab üheselt piiblitekstil põhinevatele kirikut kaunistavatele elementidele, skulptuuridele, figuridele, tahvel- ja altarimaalidele. Kõikidel nendel kujutatakse Kristust ristilööduna ning leinavat ema neitsi Maarjat ja apostel Johannest. Dekoor on eseme või ehitise pinnakaunistus ja seega on kaudne side Kolgata-grupi skulptuuridega olemas.

meronüüm drahm_1

holonüüm miin_3

Eesti Wordnetis ei ole miini kolmandat tähendust ja ainult läbi hüperonüümi saab aimdust, et tegemist on mingi teatud kaalu- või massiühikuga. Luuka evangeeliumist¹⁰ selgub, et kaaluühikusse miin mahub 100 drahmi, ehk 340 grammi. Drahm ja miin on mõlemad rahaühikud ja ka kaaluühikud, siis osa-terviku suhe nende vahel on ebamäärane ja kaheldav.

meronüüm kunstliige_1, protees_1, tehiskehaosa_1

holonüüm protseduur_6, ravi_1, raviprotseduur_1, teraapia_1

See suhe on küsitav, sest protees on inimese elukvaliteeti parandav abivahend, aga seotus raviprotseduuri või teraapiaga on kaudne.

¹⁰ <https://wol.jw.org/et/wol/d/r37/lp-st/1001061236>

Kokkuvõte

Mõistete vaheliste seoste uurimine lähtub vajadusest muuta loomuliku keele mõisteseosed arvutisüsteemidele arusaadavaks. Kvaliteetsete keeleressursside jaoks ei piisa ainult automaatselt sisestusest, alati on vaja juurde ka inimese poolset lingvistilist kontrolli.

Bakalaureusetöö eesmärk oli analüüsida holonüümia ja meronüümia ehk osa-terviku suhteid Eesti Wordnetis. Kokku analüüsiti valimi põhjal 2250 holonüümia ja meronüümia suhet. Nendest 128 suhet olid kas mitmeti mõistetavad, valed, täiendamist vajavad või vale suunaga. Analüüsi käigus leiti kõige rohkem vale suunaga suhteid. Keeletestide ja keeleintuitsiooni põhjal ning erinevate seletavate sõnaraamatute abil kontrolliti mõistete omavahelisi seoseid ja tehti parandus- ja täiendustepanekuid. Selle töö põhjal saavad *wordneti* tegijad viia tesaurusesse sisse parandusi, mis võimaldab Eesti Wordnetti efektiivsemalt kasutada. Kindlasti oleks edaspidi vaja nii holonüümiat ja meronüümiat kui ka teisi Eesti Wordnetis esinevaid suhteid süstemaatiliselt ja järjepidevalt kontrollida.

Kasutatud allikad

Climent, Salvador, Horacio Rodriguez, Julio Gonzalo 1996. Definition of the links and subsets for nouns of the EuroWordNet project.

<https://www.researchgate.net/publication/242276234> Definition of the links and subsets for nouns of the EuroWordNet project Vaadatud 26.04.2019

Cruse, Alan 1986. Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press .

Eesti Wordnet. <https://www.cl.ut.ee/ressursid/teksaurus/index.php?lang=et>

Eiche, Sandra 2018. Iduettevõtlusega seotud sõnavara leksikaal-semantiline analüüs.

Tartu Ülikool, bakalaureusetöö;

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60576/Eiche_bak.pdf?sequence=1&isAllowed=y Vaadatud 14.02.2019

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/books/ekk09/> Vaadatud 11.03.2019

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/ekss/>

Orav, Heili, Sirli Zupping, Kadri Vare 2014. Leksikosemantiliste suhete hägusus Eesti Wordnetis. Emakeele Seltsi aastaraamat 60, 171–194

Pajusalu, Renate 2009. Sõna ja tähendus. Eesti Keele Sihtasutus.

Pukk, Eva-Maria 2016. Taimetoitlusega seotud sõnade leksikaal-semantiline analüüs.

Tartu Ülikool, bakalaureusetöö;

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51884/Pukk_E_M_bak.pdf?sequence=1&isAllowed=y Vaadatud 14.02.2019

Holonymy-meronymy relation in Estonian Wordnet. Summary

The study of relations between terms comes from the need to change the relations of terms of natural speech understandable for computer systems. Automatic inputs are insufficient for high quality language resources and always require human linguistic control.

The purpose of this thesis was to analyse the relations of holonymy and meronymy in Estonian Wordnet. Total of 2250 relations were analysed from selection. 128 of which were either ambiguous, false, in need of improvement or in wrong direction. During analysis most of the relations found were in wrong direction. Based on language tests and language intuition and with the help of different dictionaries the relations between terms were checked and proposals for amendments were made. In accordance with this work the creators of wordnet can apply corrections into thesaurus which allows more effective use of Estonian Wordnet. Holonymy, meronymy and other relations in Estonian Wordnet certainly continue to need systematic and consistent inspection.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kätlin Rist,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Holonüümia ja meronüümia suhe Eesti Wordnetis“, mille juhendaja on Heili Orav, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kätlin Rist

30.05.2019